

ПРОСТОРОВА СТРУКТУРА НООСФЕРИ ТА МІСЦЕ У НІЙ ОБ'ЄКТІВ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ

Сонько С.П. - доктор географічних наук, професор. Криворізький економічний інститут ДВНЗ Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, м.Кривий Ріг.

Поява в Україні і бурхливий розвиток нового наукового напрямку, пов'язаного з дослідженням і подальшим використанням ОІС (об'єктів індустриальної спадщини) з точки зору постіндустріальних тенденцій не є випадковою. Постіндустріалізм у більшості сучасних наукознавчих, філософських, методологічних джерел асоціюється з інформаційним суспільством [6]. Таким чином, маємо відстежувати визначний феномен – підвищення цінності інформації порівняно з матеріальними надбаннями. Отже, розглядання ОІС у контексті ландшафтного дизайну, краєзнавчої, музейної, заповідної справи – прямий доказ такого твердження. Відтак, конкретну групу туристів, учених, експертів, провідників уже цікавить не функціональний зміст колишнього кар'єру, шахти, відвалу, а та інформація, яку ці люди укладають у своє пізнавальне світосприйняття, вибудовуючи власну географічну картину світу. Власне, це відповідає інформаційно-просторово-часовій парадигмі географії, яка поступово приходить на зміну попереднім [5].

Розвиток сучасних видів транспорту, підвищення рівня життя у постіндустріальних країнах спричинили у світі справжній туристичний бум. При цьому Україна для іноземного туриста залишається поки що „terra incognita”, незважаючи на підвищений інтерес саме до гірничо-металургійної специфіки нашої держави. Автор стверджує, що Україна з точки зору ноосферної просторової організації має певні переваги перед постіндустріальними країнами. Розглянемо головні риси постіндустріального суспільства, яке отримало розвиток у країнах великої сімки:

- перевага виробництва інформації, послуг і розвитку інфраструктури порівняно з традиційними галузями (промисловість, сільське господарство);
- свідоме перенесення екологічно брудних галузей на території третіх країн;
- використання біокліматичного потенціалу інших (менш розвинутих) країн для забезпечення передусім продовольчих потреб;
- перетворення власної території на високоурбанізовані регіони з високою контрастністю міст і сільської місцевості і формування в зв'язку з цим бар'єрного типу розмежувань між природними і антропогенними компонентами екосистем;
- надвисоке ущільнення географічного простору, передусім завдяки розвитку транспортних мереж і інфраструктури;

- збільшення завдяки високій продуктивності праці вільного часу громадян, які здебільшого витрачають його з пізнавальною метою (в тому числі і для туризму).

Згідно з авторською концепцією [8] ноосферна просторова організація передбачає додержання декількох показників, що зможе „наблизити” людину до природи. Зокрема, це:

- частка поверхні земної кулі, зайнята територіями міських поселень не повинна перевищувати 1% (що була на початку індустріальної доби);

- розширення полів впливу (хінтерландів) великих міст на найближче оточення не повинне бути більшим ніж середня відстань по векторах до сусідніх міст приблизно такого ж рангу;

- густина шляхів сполучення з твердим покриттям на одиницю площі, повинна розраховуватись за кристалерівською моделлю “ $k=4$ ”;

- неможливість збільшення більше ніж на 15% частки фуражної ріллі;

- обмеження перенесення матеріало- та енергомістких виробництв у прибережну зону з орієнтацією на довізні вантажі (частка підприємств, що працюють у портових містах до загальної кількості підприємств цієї галузі);

- показники абсолютного і відносного споживання біомаси у вуглецевому еквіваленті, розраховані як на одну особину *Homo Sapiens*, так і на загальну площу території (територія своєї країни плюс територія інших країн, з яких надходить біомаса) повинні бути співвіднесені з відповідними еталонними значеннями.

- частка сільського населення (як варіант – населення зайнятого в сільському господарстві) повинна бути не меншою від 35-40%. При цьому обов’язковою є умова участі цього населення безпосередньо в сільськогосподарських роботах замкнутах на дану територію відповідними потоками речовини і енергії. Тобто, мова йде про встановлення обов’язкових квот на частку у ВВП натурального господарства.

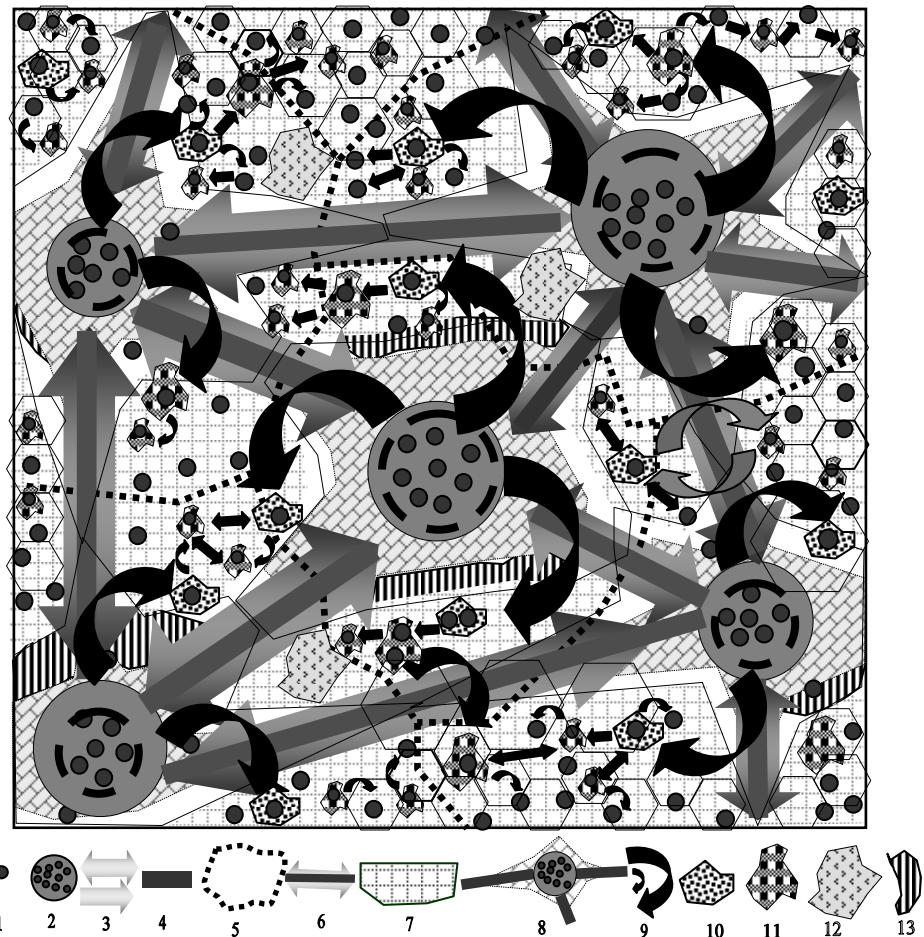
- частка господарсько незмінених територій від загальної площі країни повинна бути такою, яка б забезпечила процес нормального відтворення речовини і енергії у природних екосистемах.

Зокрема, можна стверджувати, що відповідна просторова динаміка виду *Homo Sapiens*, розглянута в [4], спричиняє значну структуризацію географічного простору, диверсифікуючи його згідно зі своїми потребами:

По-перше, протягом опанування поверхні планети сформувалась чітка ієрархія країн світу, яка закріплює відповідну спеціалізацію за певними країнами [9]. Зміна функцій географічного простору здійснюється потужними інформаційними потоками, що йдуть із світових міст. Наслідками такого інформаційного впливу є поступове «вимивання» ресурсних функцій географічного простору на користь його інфраструктурних та ергономічних функцій [7].

По-друге, сучасне існування екосистеми людини передбачає докорінну просторову видозміну її екотопу задля монопольного управління інформаційно-енерго-речовинними потоками біосфери.

Просторовий вплив всієї популяції людини на природні екосистеми спричиняє тенденцію загального утискання географічного простору, яка може бути висловлена в вище означених показниках [1,2,3]. Ще однією важливою тенденцією є набуття проміжними (між світовими містами) територіями інфраструктурних функцій з відповідними просторовим спотвореннями - інверсіями [3]. Враховуючи сказане, а також більш повільні темпи проникнення постіндустріальних тенденцій на територію України вважаємо за можливе стверджувати, що у України ще є час для вибору свого шляху розвитку на відміну від постіндустріальних країн. Докорінна відмінність цього шляху повинна полягати у додержанні таких пропорцій територіальної структури господарства, які би заздалегідь унеможливили екологічно кризовий розвиток. При цьому головні метаморфози повинні бути здійснені саме на мікрорівні (або рівні екотопу). Зокрема, в попередніх роботах [10] автором запропоновано концептуальну схему ноосферної просторової організації (рис.1).

Рис.1. Концептуальна модель соціоприродної взаємодії в процесі природокористування.

Умовні позначення: 1.- окрема особина виду Homo Sapiens; 2. міські поселення; 3.- інформаційні канали; 4.- сучасні шляхи сполучення; 5.- поля впливу стаціонарних поселень; 6.- інфраекосистеми; 7.- агроекосистеми; 8.- урбоекосистеми. 9 – напрямки просторової ротації функцій агро- та урбоекосистем. 10 – ерголандшафтні зони, агро-рекреаційні парки, «дендро»-та «акваполіси» як осередки дезурбанізації; 11 – сільські поселення; 12 – об’єкти екомережі; 13- об’єкти індустріальної спадщини.

Як бачимо, на ній головним і найбільш активним рівнем є смуги взаємодії агро- і урбоекосистем. Межа взаємодії являє собою не лінії а саме смуги з контактним рівнем розмежувань. На нашу думку ОІС повинні займати буферне положення між агро- і урбоекосистемами. При цьому найкращому «контакту» людини і природи повинні сприяти саме пізнавально-світоглядні функції, виконувані ОІС.

Література: 1.Бабурин В.Л. Влияние географической специфики распространения инновационных волн на территориальную организацию общества.- <http://georpub.narod.ru/ecoros.htm>. 1999; 2.Мироненко Н.С., Сорокин М.Ю. Факторы сжатия географического пространства. // География.- 2001.-№48.- [http://geo.1september.ru.](http://geo.1september.ru;); 3.Рогачев С.В. Пространственные инверсии. Десять ситуаций для анализа.// География.- №27,1999.; 4.Сонько С.П. Географічний простір-час у формуванні просторових соціо-природних систем./ Геоінформатика. Науковий журнал. №1, 2004.- С.57-65; 5.Сонько С.П. Нова парадигма суспільної географії та її методологічна реалізація./ Економічна і соціальна географія. Київський нац.ун-т імені Тараса Шевченка. Випуск 55.,2004-С.32-44; 6.Сонько С.П., Скринько М.М. Інфраструктура в умовах транзитивної економіки. Наукова монографія. - Харків: Вид-во «Екограф»,2004.- 306 с; 7.Сонько С.П. Просторові дослідження інфраструктури великого міста для розробки концепції інфраекосистем (на прикладі Кривого Рогу)/ Економічна та соціальна географія. Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Випуск 54.,2003 - С.188-197; 8.Сонько С.П. Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми. - Київ: Ніка Центр, 2003.-287с.; 9.Сонько С.П. Регіоналізація, прикордонні конфлікти та майбутні шляхи розвитку природи і суспільства. / Страны и регионы на пути к сбалансированному развитию. Сборник научных трудов.- Киев, «Академперіодика», 2003.- С.179-182; 10.Сонько С.П. Стійкий розвиток та методологічна криза політичної економії./ Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія Економіка. Випуск 7. 2005- С.64-76.